

V.

Nogle Breve fra Nic. Edinger Balle.*Meddelt af Dr. T. Skat Rordam.*

Det første af de her meddelte Breve, som har tilhørt theol. Stud. Chr. Leth og nu findes i den Bøllingske Brevsamling paa det store Kgl. Bibliothek, er skrevet af Balle som theologisk Professor til Hr. Thomas Bredsdorff, dengang Præst i Vester Skjærninge i Fyn (se Nyrup Lit. Lex.). Han havde forespurgt sig hos Balle angaaende sin Søn, Morten Thomsen Br. (siden Provst og Præst i Vester Skjærninge, † 1841), som dengang ganske nylig havde bestaaet

theologisk Embedsexamen¹⁾ og nu tænkte paa at foretage en Udenlandsrejse. Dette Brev giver et ret interessant Bidrag til at vise Balles Stilling til den Tids theologiske Bevægelser og kan saaledes tjene som et Supplement til J. Möllers Skildring deraf i Theol. Bibl. 12te Bind.

Det andet Brev, som opbevares i Gehejme-Arkivet (Danske Kongers Historie), er skrevet til Gehejmeraad Johan v. Bülow, som dengang var Marskalk hos Kronprinds Fredrik. Det giver et smukt Vidnesbyrd om den djærve og frimodige Nidkjærhed, hvormed den hæderlige Biskop varetog sit Embede og forsvarede hvad der efter hans Overbevisning var det rette. Til yderligere Vidnesbyrd herom, som ogsaa for at vise hans Betragtning af Katekisationen og af Kirkens Tilstand i det Hele, har jeg tildels i Uddrag hertil føjet nogle af Balles Erklæringer i den omhandlede Sag, som findes i Justitsministeriets Arkiv.

1.

Velærværdige, Høylærde, Elskværdigste Herr Broder.

Deres Velærværdigheds faderlige Omsorg for de beste Børn er saa priselig og fornuftig, at jeg med største Glæde, i Haab til Guds naadefulde Forsorg, tør love baade Dem selv den kiæreste Belønning derfor, og Kirken tillige i Tiden de ønskeligste Frugter deraf. Udenlands Reyser, naar de anstilles af duelige og gudfrygtige Studentere, have saa stoer Nytte i Følge med sig, at jeg raader enhver dertil, som har Evne og Beqvemhed. For Deres Herr Søn frygter jeg intet, skjønt han blev udsat for de snildeste Forførelser; thi der skal neppe være nogen nye Mening opbragt af vore selvkloge, reformeresyge Theologer i Tydskland, hvorom han jo i Forvejen er underrettet paa mine Forelæsninger, og hvis Værdie han jo i det mindste har

¹⁾ Saaledes lyder Traditionen i den Bredsdorffske Familie; efter Gjesings Jubell. II. 1 282 skal han være bleven Kandidat 1779; efter Erslews Forf. Lex. først 1781.

faaet nogen Anledning til at bedømme. Han synes heller ikke at være af det slags Folk, som gierne opofre baade Samvittighed og Religion for et vittigt eller forvovent Indfald, naar det kun tilbringer dem en larmende Roes blandt en Hob naturalistiskindede Recensentere.

I Halle var intet, uden kritisk Formastelighed mod den hellige Skrift, for ham at lære; og i det høieste kunde han erhverve sig Færdighed i at skiælde paa de Orthodoxe; thi den brave Lærer Nösselt er gandske overskreget af Semler og hans talrige Anhang: saa at jeg derfor ikke vilde raade ham just at reyse til det Universitet; Tübingen har i kort Tid mistet sine beste Lærere, Reuss, Clem; og har endnu ikkun den gamle Cotta, som vel ikke kan leve længe. Dr. Ernesti i Leipzig er saa svag af Alder, at han snart ikke læser noget. Dr. Thaleman sammesteds, som var en anden Ernesti, er nyelig død; og de øvrige have ikke noget udmærkende Fortrin. Dog fortjener Dr. Dathe som Skriftfortolker, og Dr. Morus som Græker og Latinist, al Høiyagtelse. Det kunde være ham nyttigt, endog i Hensigt til den smukke Levemaade, som hersker i Leipzig, at opholde sig der i det sidste Aar.

Giöttingen er det eneste Universitet for nærværende Tid, hvor en Theolog med størst Nytte, og mindst Fare, kan studere. Dr. Walch er Princeps blandt Tydske Lærde i Kirkehistorien, ligesom Dr. Less i Moralen. Michaelis er ikke den farlige Mand i Exegetiken, som man har udraabt ham for. Han kan høres med Nytte; dog saaledes at man ikke lader sig blinde strax af hans nye Forklaringer, hvilke snart altid ere vittige, men sielden grundige. Dog frembringer han ikke noget, som strider mod Troens Lærdomme. Tvertimod han er i Ligning mod Semler, og Teller, og Bahrtdt, og Griesbach, og Starck i Königsberg, og Schulz i Giessen, en ret Orthodox Mand. Ellers har Giöttingen bekommet en ny Theolog ved Navn Koppe, som holder lidet til det Semleriske Partie. Men han tør dog ikke yttre sig ret meget. Gud styre for os, at vi ikke løbe vild fra

Sandheds Vey, da vi allevegne omspændes af saa mange Lygtemænd, som under Skin af at føre os ind i Guddommens Raadslutninger, ikkun blinde vore Øyne, indtil vi synke dybt ned i et bundløst Morads. Der er nu ikke en Lære tilbage i vor hellige Troe, som jo anfægtes af sine egne Bekiendere. Griesbach og Starck raabe overlydt, at baade det Gamle og Nye Testaments Skrifter ere jammerlig forfalskede: ingen kan forlade sig til, at hvad han læser, er Guds eget Ord; thi baade Jøder og Christne have efter eget Tykke udeladt, forandret, fordreyet Apostlernes og Propheternes egne Ord: disse hellige Skribentere var ikke anderledes inspirerede, end at de jo kunde tage feyl, og derfor have ofte feylet. Beviserne for Christi Guddom har man ved Kritiken søgt at udslette. Dævelen er ikke mere til, og heller ikke Arvesynden. Hvad Skriften lærer om Forløsningen, er kun Orientalisk Bombast, og skal blot forstaaes om en moralsk Forbedring. Naadevirkningerne foragtes saa yderlig, at man tør foregive, at den Hellig Aand ikke virker anderledes til et Menneskes Omvendelse, end han virker med en Skoemager til at sye Skoe. Straffenes Evighed er udpebet, og at lære den, skal være Orthodox Menneskehad. Bone Deus! in qvæ tempora nos reservasti. Dersom Hieronymus nu levede op igien, vilde han sige: ecclesia mirata est, se factam esse totam Socinianam et Naturalisticam; da den i hans Tid ikkun undrede over, at den var blevet tota Ariana. Men hvorfor fnyse Hedningene, og grunde Folkene paa Forfængelighed? Hvorfor raadslaae de tilsammen mod Herren og hans Salvede? Den som boer i Himlene leer ad dem. Herren spotter dem. Dog jeg har længe nok opholdt Deres Velærværdighed og maae derfor slutte med de fuldkomneste Forsikringer om min største Høiyagtelse; da jeg bestandig lever

Velærværdige Herr Broders

Ærbødigste Tiener

Kiøbenhavn d. 13 Junii 1778.

Nic. Edinger Balle.

2.

Deres Excellence

Høj- og Velbaarne Herr Geheime Raad!

Da jeg i Kamp med de røde Kioler er nærved at blive overvundet, seer jeg mig høyligst nødsaget, til at søge Skjul under Deres Excellences blide Beskyttelse. Sagen er denne: Hans Excellence Hr. Generallieutenant von Firchs ¹⁾ haver fundet for godt, at giøre et Indfald i min Kreds, og ved Præsten Hr. Fallesen i Citadellet ²⁾ med Hr. Provst Høyers Biestand ³⁾ ladet ansøge om, at faae Catechisationen om Søndag Eftermiddag i Castels-Kirken afskaffet, under det Paaskud, at ikkun faa Børn indfandt sig derved — til liden Ære for Commendanten, at han ey holder sine Undergivne i bedre Orden.

Naturligviis erklærede jeg derimod, skjønt i megen Beskedenhed, som min første her vedlagte Erklæring udviser No. 1, da jeg jo havde det største Ansvar for Gud

¹⁾ M. E. v. Firchs, dengang Kommandant i Kastellet.

²⁾ L. N. Fallesen, † 1824 som Præst ved Trinitatis Kirke (se Erslews Forf. Lex.).

³⁾ C. F. Høyer (Provst ved Holmens Kirke, † 1797, se Nyrups Lit. Lex.) havde i et Brev til Balle af 9 Juni 1791 (i Just. Minist. Arkiv) anbefalet Fallesens Ansøgning om Ophævelse af Katekisationen i Castels-Kirken, da den »under de forhaandenværende Omstændigheder var bedre gandske ophævet end saaledes holdet«. — Han skriver: »Vi leve i de lykkelige Tider, da ethvert oplyst Folk dagligen arbeider paa saavel i Religionen som andre Videnskaber at gaae frem fra Skygger til Virkeligheder, at afskaffe alt Skyggeværk, saa vidt Forsigtighed taaler det, og i dets Sted at plante det virkelige, sande, faste og gavnlige.« Dernæst vises, at Børnene ere saa faa og saa uvidende, at »Catechisations-Maaden for dem ikke kan være uden den allereenfoldigste Nedladelse og gandske upassende til offentlig Gudstieneste«, desuden kommer ingen Vøxne i Kirken, hvorfor Katekisationen kun bliver en tom Skygge, og »en tænkende Mand som Hr. Fallesen, der tillige brænder af Gavne-Lyst, kan vel icke forrette denne hellige Handling uden Fortrydelse i Sindet.« Derfor foreslaar han, at Præsten skal katekisere 1—2 Gange ugentlig i Skolen istedetfor i Kirken, og at Kirkekatekisation kun skal holdes en Gang om Aaret, nemlig første Søndag efter Konfirmations-Søndag.

og min Konge, om jeg ved feig Eftergivenhed gav Anledning til, at den frugtbareste Underviisning ved sligt Exempel paa nye kom i Forfald; thi ingen Landsbye-Præst faaer herefter enten Rytter eller Soldat, til at træde frem paa Kirkegulvet ved Catechisation, naar det først rygtes, at Catechisation i Castellet er afskaffet.

Imidlertid indhenter Cancelliet Erklæringer fra Commendant og Generalitet, hvilket sidste understøtter Commendanten; og nu skriver Cancelliet mig til i en Tone, som viser, at man gierne vilde, at jeg skulde samtykke.

Gandske vist gjør jeg ikke. Imod Pligt og Samvittighed haver jeg i mit Embede ikke gjort et eneste Skridt, og skal visselig heller aldrig gjøre det, hvad det end maatte koste. Altsaa erklærede jeg anden gang No. 2 med større Alvorlighed ¹⁾. Følgen blev, at Cancelliet ved Skrivelse, som hosfølger i Copie, tillod, at Catechisationen maatte vedblive, indtil videre.

Men i Dag tilskriver mig Hr. Provst Høyer, at Commendanten modsætter sig endnu, under det nye Paaskud, at Castels-Skolen er ophævet, og at han paa nye skyder sig ind under Generalitetet. Hvorfor den kiære Provst vil have, at man nu skal lade det gaae, som det kan. Mit Svar til ham, som følger No. 3, er skrevet, som det burde skrives af en Biskop, der kiender sine Pligter, og ey er bange for at følge dem.

Imidlertid er Cancelliet blevet herom underrettet ²⁾, og Provstens Brev med mit Svar indleveret. Næsten frygter jeg for, at Cancelliet giver efter, og saaledes henkaster vor Gudstieneste og vor Underviisning under militairisk Commando. Om det er gavnligt, tør jeg sikkert henstille til Deres Excellences egen Bedømmelse.

Ogsaa hans Kgl. Høyhed Kron-Printzen selv tør jeg i denne Henseende vælge til Dommer, omendskiønt de Mili-

¹⁾ Dette er den følgende Promemoria af 11te Okt. 1791.

²⁾ i den næstfølgende Promemoria af 10 Novbr.

taire indbilde sig, at alt kan være dem tilladt under hans Beskyttelse. Frimodig tør jeg allerunderdanigst nedlægge mine Erklæringer for hans Kgl. Høyheds Øyne; til hvilken Ende de ogsaa her tillige fremsendes.

Dog! da jeg ikke vil klage, saa indstiller jeg underdanigst til Deres Excellences eget Behag, om hans Kgl. Høyhed endnu ikke skal erfare noget herom. Men taber jeg Slaget ved Cancelliets Frygtsomhed, saa skal Publicum faae alt at læse, hvad jeg i denne Sag har skrevet. Og lad saa Torden, Hagel, Lynild, fare ud over mig, ligesom i den liturgiske Feyde. Jeg staaer endda, saalænge Gud vil, og falder ikke et Minut, før han tilsteder det. Men da falder jeg vel.

Deres Excellence tilgiver mig, at jeg hermed foruleyliger Dem. Men hvem skal jeg flye til, for at faae afværget et Onde, som spilder tilsidst al min Virksomhed for Oplysnings Udbredelse, og styrter os ned i den forrige Slummer? Denne Tanke er mig saa høyst utaalelig, at jeg ikke veed, hvorledes den skal blive at udholde.

Kjøbenhavn d. 10 Nov. 1791.

underdanigst

Nic. Edinger Balle.

P. S. Maaskee det dog var raadeligst, strax at nedlægge [Sagen] for hans Kgl. Høyhed, at han ikke ved falske Be[retninger] skal hindres fra at see det Sande.

3.

Pro Memoria.

Af hans Excellences Hr. General Lieutenant von Firschses herved tilbagefølgende Erklæring, kan jeg ikke udlede anden Aarsag, hvorfor det skulle være fornødent, at Kirke-Catechisationen i Citadellet nu maatte afskaffes, end fordi Soldaternes Børn ikke have Klæder eller Skoe og Strømper, og altsaa heller ikke kunde møde til Underviisning.

Formodentligen vil dog denne Mangel snart blive afhjulpet, naar Hans Kongelige Høyhed, Vor Naadigste Kron-Printz, som haver udviist saa stor en Omhu for Soldater-Børnenes Pleye og Oplærelse ved Garnisonen i Kiøbenhavn, blev underrettet om deres Trang i Citadellet.

Men hvorom alting er, kan denne Aarsag, der blot er tilfældig, og indtreffer ikkun paa enkelt Tid, slet ikke meddele mig nogen overbeviisende eller tilfredsstillende Bevæggrund, hvorfor jeg ved mit Samtykke skulde befordre Op-hævelsen af en saa vigtig Underviisnings Anstalt, som end ikke bliver aldeles uden Frugt, om ey mere end 6 Børn have nytte deraf. Jeg maatte ellers af lige Aarsag, og med lige god Grund anbefale Skolernes Nedleggelse saavel paa Landet som i Kiøbstæder, hvor ofte i halve til hele Aar ikkun 4 eller 5, høyt 6 Børn indfinde sig. Man klager ligeledes her over Mangel af Klæder. Man haver ey noget at give Børnene med i Skolen til Spise. Paa Landet maae de vogte Giæslinger, eller kiøre Plov, eller opvarte smaae Børn, eller gaae til Hove fra deres 8de Aars Alder, eller passe paa Huuset i Forældrenes Fraværelse, eller tiene for deres Brød; og tusinde Undskyldninger ere tilrede, som have større Vægt, end den blotte Mangel af Skoe og Strømper. Men i Stedet for at giøre Anlæg til Skolernes Afskaffelse, søger man heller at udfinde Midler til Skolegangs Forbedring; hvormed den Kongelige Skole-Commission ogsaa for Tiden er beskæftiget.

Naar ellers 6 Børn indfinde sig ved Catechisation i Citadel-Kirken, uden at tilskyndes ved Opmuntringer, eller drives ved en alvorlig Advarsel, tør man nok slutte, at Antallet snart formeredes, dersom vedkommende Foresatte paamindte Forældrene om deres skyldige Omsorg for de dem betroede Børns Underviisning, og derhos formanede dem til selv at indfinde sig undertiden, for at høre nogle Erindringer af Guds Ord, ogsaa til deres egen Opbyggelse.

I Følge af det Kongelige Rescript af 11te April 1738 er Catechisation i Citadellet anordnet, ikke for Børn allene,

men for Garnisonen. Soldaterne burde da vel ogsaa være tilstede. I Schweiz maae alle svare, baade unge og gamle, gifte eller ugifte. Men at fordre sligt blandt os, var at gjøre sig latterlig. Det var nok, at dog nogle ældere ville møde som Tilhørere, da Præsten til deres Nytte kunde udlade sig desto grundigere og omstændeligere over sin forehavende Materie. Derfor er det ikke sagt, at Soldaten skal drives til Kirke med Corporal-Stokken. Men i fordom Dage gik Militairisk Subordination saa vidt, at ingen skikkelig Soldat vægrede sig for at adlyde sine Officeerers Formaning, som havde til Hensigt at befordre hans Ærbødighed for Gud og indprente ham Kiærlighed til Religionen. Om dette maaskee nu er forandret, haver jeg feylet, da jeg i min allerunderdanigste Erklæring forventede god Virkning af den Militairiske Subordination. Hovedaarsagen, som afskrækker mig fra at biefalde Catechisationens Afskaffelse i Citadellet, ligger i det derved givne høystskadelige Exempel, som upaatvivleligen drager Følger efter sig, der for mig ville efterlade en uudslettelig ydmygende Bebrejdelse, dersom jeg paa nogen Maade havde givet Anledning dertil, eller forsømt, saavidt det stod i min Magt, at værge [mig] derimod. For Alvor kan det ikke være sagt, at man i Citadellet maatte være stolt af sligt Exempel. Men for Alvor igientager og bevidner jeg paa nye, at ingen Landsbye-Præst herefter tør gjøre Regning paa, at faae Soldater eller Ryttere bevæget, til at staae frem ved Catechisation. Det er en altfor besynderlig Mærkværdighed, at offentlig Catechisation, som efter Kongelig Befaling i Rescript af 11te April 1738 § 1 skal ugentlig holdes for Garnisonen i Citadellet, nu med Kongelig Tilladelse maae afskaffes, fordi ingen vil møde, enten unge eller gamle, og Commandanten ikke formaaer at holde Orden vedlige. Efter næste Aars Mynstring om ikke før, er upaatvivlelig Rygtet derom blevet forplantet til de længst fraliggende Steder i Danmark. Hvad vil saa Præsten sige? Har ikke Kongen selv tilladt, at baade Soldaterne og deres

Børn maae være frie for Catechisation? Snart hedder det: Kongen har befalet, at de ikke skulle møde. Præst og Provst og Biskop holde kun smukt deres Mund! man skal nok ellers lære dem noget andet. At ansee dette for Grillenfængerie, er det samme, som at tilstaae, at man ey kiender Almuen, og haver aldrig lagt mærke til, hvorvidt den er i Stand til at udstrække sine formeente Frieheder. Her behøves kun et eeneste Signal, for at indblæse baade Borgere og Bønder den samme Trodsighed. I Kiøbstæderne gribe Tienestefolk og Haandværks-Karle omhyggeligst hver Leylighed til at unddrage sig fra Catechisation, ligesom frygtende for, at deres store Vankundighed formeget skulle røbes. Og selv i Landsbye Menigheder vilde mange Karle snige sig bort, naar Catechisation begynder. Men bliver det først en Skam, at træde frem paa Kirkegulvet, efterdie Soldaterne, som skal være hæderligere, af Kongen selv holdes for gode dertil, saa forsvinder i føye Tid al vor beste Underviisning, og al anvendt Møye, for at opreyse den af sin forrige Slummer, er forspildt. Om da Konge og Fædreneland høster Frugt deraf, at Soldaten slingrer omkring i en døssig Uvidenhed om sine Pligter mod Gud og Mennesker, og at Borger og Bonde kaster Lærebog under Bænken, saasnart Confirmation er forbie, vil Tiden viise. Af tie Prædikener lærer disse Folk ikke halv saa meget, som af en eeneste Catechisation. Derfor maae heller tie Prædikener ophøre, før een Catechisation afskaffes.

Vel er Ordsproget sandt: at Omstændigheder forandrer Tingen. Men da forudsættes tillige, at Omstændigheder kunde indtræffe, hvormed Tingen forandres. Jeg tør ikke love mig en saadan Forandring af Omstændigheder i Citadellet, at den afskaffede Catechisation efter Hr. Commandantens Formeening skulde derved paa nye blive indført. Lad saa være, at adskillige Forældre, som havde tilbørlig Omhue for deres Børn, forlangte den igien. Men den er afskaffet ved Kongelig Befaling. Skal da ikke Kongelig Tilladelse først igien ansøges? Over Ansøgningen indhentes

Erklæringer. Hvo veed nu, om ey da værende Commandant vil modsætte sig? Hvo veed, om da værende Holmens Provst vil understøtte? Hvo veed, om da værende Generalitet finder raadeligt, at lade Nyheder indføre til Kirkevæsenets Forbedring? Og med alt dette: hvo veed, om da værende Præst i Citadellet findes redebon til at paatage sig den nye Byrde uden videre Gotgiørelse? Men alle disse Tvivlsmaal om Mueligheder, som slet ikke svæver langt uden for Virkeligheds Grændser, gjøre dog Haabet om Tingens Forandring heel misligt: Ja! vilde man spørge: Hvo kan troe, at en Commandant skulle modsætte sig? Jeg spørger igjen: Hvo kunde troe, at en Commandant skulde fægte mod Biskoppen med al sin Vittighed og Vælde, for at faae Catechisationen afskaffet?

Hans Excellence behager at fastsætte en Grundsætning i Overeensstemmelse med Hr. Provst Høyer, efter hvilken, naar den skal gielde som en almindelig Regel, jeg med samme Ret kan slutte, at Prædiken og Altergang og offentlig Gudstieneste — nær havde jeg sagt, Garnison og Exercering med, ifald jeg som Læg Mand i Krigskunsten torde tale derom — paa mange Steder ligeledes bør afskaffes. Er det sandt, at en Sag, som aldeles forfeyler sin Hensigt, bør afskaffes, hvorfor afskaffes ikke Prædiken i mange Menigheder, hos hvilke ingen Fremgang til Forbedring i Sæder eller til Pligters Opfyldelse, men snarere det modsatte, kan bemærkes? Hvorfor afskaffes ikke Altergang, som ofte misbruges til at herolige de Lastefulde i deres Ondskab? Hvorfor afskaffes ikke al offentlig Gudstieneste, i det mindste paa saadanne Steder, hvor neppe 10 eller 12 Mennesker af den ringeste Classe, meere af Sædvane og til Tidsfordriv, end af Lyst til Sandhed og Dyd, indfinde sig, medens de fornemme og de meere polerede Menighedens Lemmer holde sig ganske tilbage fra den offentlige Forsamling i fleere Aar efter hinanden? Og dersom Atheisten ligesaa redelig opfylder sine borgerlige Pligter, som den strængeste

Orthodox, hvilket mange ville paastaae, hvorfor undvære vi ikke heller al Religion; thi Døden behøver man ikke at forfærdes over, før den kommer, og da hytter enhver sig selv for sin Samvittigheds Angest, som han best veed og kan. — Men alle disse Følger fremspringe umiddelbar af ovenanførte Grundsætning. Saa tør jeg vel ogsaa efter den sunde Menneske Forstand indbilde mig, at Garrison haver til Hensigt, ikke at forstyrre, men handthæve og bevogte borgerlig Tryghed og Fred — at Øyemedet af Exertering gaaer ud paa at vænne Stridsmændene til Hurtighed og Orden i deres Øvelser, men ikke at udhutte eller prygle dem. Ifald nu det modsatte paa sine Steder viiste sig, maatte jo begge Deele efter ovenanførte Grundsætning ligeledes afskaffes.

Saavidt min Forstand strækker sig, kan jeg ikke rettere skionne, end at man først, naar en god Sag aldeles forfeyler sin Hensigt, burde undersøge, om Feylen haver sin Oprindelse fra Sagen selv, eller fra andre tilfældige Omstændigheder. Og naar da disse sidste foraarsage, at Hensigten forfeyles, byder vel Klogskab, at man bestræber sig for, at faae dem anderledes indrettede, eller i Tilfælde af, at Omstændighederne indeholt blot Misbrug, da at sørge for, hvorledes den best kan afhielpes. Nu tilstaaer Hr. Provsten¹⁾, uden at Hr. Commandanten modsiger, at intet kan være ypperligere og gavnligere i Religionen end den Underviisnings-Maade ved Catechisation saavel for Ungdommen, som de tilstædeværende alderende. Men derhos beklager han, at Omstændighederne ere saaledes, at denne herlige Religions Underviisning bliver kun en tom Skik og intet uden en Skygge, saaledes som i Citadellets Kirke. Derpaa slutter han videre: Er denne Gudstieneste da ikke en forargelig Tieneste? og hvilken tænkende Mand skulle ikke heller ønske den ophævet, end paa saadan en Maade fortsat? Kandske mit dumme Hoved ey

¹⁾ i det ovenfor, S. 799 Not. 3, anførte Brev.

formaaer, at tænke saa dybt eller saa høyt. Ellers meente jeg, at der først burde gøres Forsøg, om ikke Omstændighederne, som volde Forargelsen, kunde forandres. Jeg meente, at vedkommende Foresatte først burde tilholde, saavel de ældere som de yngre, snart ved Overtalelse og Formaning, snart ved got Exempel, til at bivaane Catechisationen, før man omsider greb til det Trøsteløse Middel, reent at afskaffe den. Overalt er ikke andet herved at forarge sig over, end over Menighedens Forsømmelse, uden at derfor nogen Skygge falder tilbage paa Gudstienesten selv.

I Henseende til Hr. Provst Høyers Forslag, finder jeg intet i Hr. Commandantens Erklæring, som kunde viise, at han tiltræder eller biefalder samme; han synes allene at betragte det som blot undskyldeligt. I mine Øyne, som tilforn er viist, er det aldeles utilstrækkeligt; man maatte have et underligt Begreb om Catechisation, for at kunne troe, at Savnet deraf blev nogenledes erstattet ved en aarlig almindelig Overhørelse. I Catechisation skal der ikke høres Lectier, eller blot spørges og svares. Men af et givet Svar paa fremsat Spørgsmaal udleder Catecheten rig Materie baade til tydelig Forklaring over en Religions Sandhed, og til rørende derpaa grundede Formaninger. I andet Fald vanslægtter denne Underviisning meere til udenads-Plappen og tankeløst Ramserie — og dette er just til virkelig Forargelse. Men at Catechisation i Citadellet var indskrænket til nogle Spørgsmaale angaaende Indholdet af Høymæsse-Prædiken, har ikke været mig bekiendt. Hvorfor skal den være det? Har ikke Præsten Ret til at vælge af Lærebogen, hvad han vil? om end Børnenes liden Indsigt binder ham til Lutheri Catechismum, kan han alligevel gøre sit Foredrag ved Catechisationen overmaade frugtbart for ældre Tilhørere. Vi have ypperlige Folks Lærere iblandt os, som næsten aldrig ved Catechisation spørger om andet, end Catechismi Ord. Men alligevel er det en Lyst at høre dem.

(Balle foreslaar derpaa, at der kun skal være Altergang i Kastels-Kirken engang om Maaneden, paa hvilken Dag da Katekisationen kunde udsættes, »for ey at levne de Fornemmeres og Communicanteres Taa/modighed noget at indvende,« medens den ellers skulde holdes hver Søndag. Derefter vedbliver han:)

Men hvad hielper det alligevel, naar Børnene ere strømpeløse? Jo! man .bekiender dog, at 3 til 6 Børn endnu møde, og disse maae da vel ikke fattes Strømper. Som Catechet brugte jeg for min Deel disse Børn, naar deres Vankundighed skal være saa forskrækkelig stoer, blot som Midler, der kunne give mig Anledning, til at formere Spørgsmaal, og i Mangel af Svar fra deres Side svarede jeg mig selv, samt udviklede derpaa mit Svar for Tilhørerne i sine enkelte Deelee, og uddrog Følgen deraf til Opbyggelse. Men om intet Barn mødte? Saa spurgte jeg mig selv, og svarede mig selv. Daaren maatte lee efter Behag for det første; længe skulle det maaskee ikke vare, før han selv kunde faae Lyst til at svare med, naar andre ærbare og retsindige Tilhørere af egen Drift undertiden yttrede deres Tanker. Dr. Spener catechiserede i Dresden saalænge med sig selv, indtil endeligen selv de fornemste i Menigheden godvillig svarede ham, og lode sig tilspørge.

Det Kongelige Danske Cancellie vil ikke forklare det som en Egensindighed fra min Side, at jeg umuelig kan biefalde Catekisationens Ophævelse. Grundene, hvorfor jeg ikke bør gjøre det, ere for mig saa indlysende, at jeg ikke var en ærlig Mand, dersom jeg alligevel kunde beqvemme mig, til at give efter i dette Stykke, enten for Generalitet eller Commandant, eller for hvem det skal være. Det maae jeg taale, at det skeer, om Cancelliet befaler. Men jeg taaler det med Frygt og Sorg; thi det blotte dixi et liberavi animam er for mig ikke nok i et Tilfælde som dette, hvor jeg forudseer, at frugt-

bar Christelig Underviisning faaer et Stød, som virker tilbage paa heele Landet.

Kiøbenhavn, den 11te Octob. 1791.

Nic. Edinger Balle.

Til

Det Kongelige Danske Cancellie.

4.

Pro Memoria.

Af hosfølgende Skrivelse fra Hr. Provst Høyer erfares behageligst, at Hans Excellence Hr. General-Lieutenant og Commandant von Firchs modsætter sig Udførelsen af Cancelliets Ordre angaaende Catechisationens Vedblivelse i Castels-Kirken om Søndagen, alt under det nye Paaskud, at Castels-Skolen nu er ophævet, og at altsaa Hr. Fallesen ey kan catechisere, saasom han ikke veed, hvad Maal af Kundskab Børnene besidde.

Men atter fremstilles herved Catechisation som en blot Lectie-Høren; og dette er det eneste virkelig forargelige, formedelst hvilket Catechisation burde afskaffes, om den saaledes forholdt sig. I sligt Tilfælde, at man nemlig ey kan catechisere, uden i Forvejen at vide Maalet af Børnenes Kundskab, saae det ilde ud for mig, baade ved Kirke- og Skole-Visitats, saavel som ved Onsdags-Catechisationen i Stadens Kirker. Vore Candidater ere ligeledes ubekjendte med Børnenes Kundskab, før i det Øyeblik, da de gjøre Spørmaal, og dog gjøre de fleeste af dem deres Sag saa vel, at Børnene svare godt. Da nu Castels-Børnene alligevel blive boende i Castellet, seer jeg ikke, hvorfor de ey kunde møde til Catechisation om Søndag Eftermiddag i Kirken. Er det mueligt for disse Børn, daglig at indfinde sig i Bredegadens Skole, maae det ogsaa være mueligt for dem, engang om Ugen at møde i deres egen Kirke. Jeg meener, at de maae vel have Skoe og Strømper. Men Hr. Fallesen, som dog engang skal confirmere disse Børn, maae jo glæde sig over, at faae Leylighed ved Cate-

chisation, til at kiende deres Kundskab i Forveyen, og selv at befordre den.

Næsten kan man ikke undlade, at smile over Hr. Commandantens høye Ærefrygt for Religionen¹⁾, i Kraft af hvilken han vil med Magt forhindre, at den ikke skal sættes i et latterligt Lys ved den Omstændighed, at saa faa møde til Catechisation. Best var det nok, at lade Religion, for sig betragtet som Religion, uden for vore Stridigheder. Den er altfor ofte blevet misbrugt som et Skiul for Herskesyge og andre Hensigter. Jeg fægter i denne Sag ikke for Religionens Hæder. I mine Erklæringer findes ikke et Ord, som lader formærke, at jeg befrygter Religionens Beskæmmelse, om Catechisation afskaffes. Jeg fægter allene for Oplysnings Vedligeholdelse, eller rettere sagt, jeg strider mod et Anfald paa en af vore frugtbareste Underviisnings-Foranstaltninger, som drager den umiddelbare Følge efter sig, at først alle vore Soldater og Ryttere, dernæst enhver anden, som indbilder sig at være fornem, aldeles foragter al Opmuntring og Vejledning til practisk Kundskab om Pligt, Retskaffenhed, og Dyd.

I Hans Excellences Lignelse om en Fæstning med Commandant, Ober- og Understab, men uden Garnison²⁾,

¹⁾ General Fircks havde i et Brev af 5te Novbr. 1791 skrevet til Falletsen (Gjenpart i Just. Min. Arkiv), at han uagtet Kancelliets Resolution, at Katekisationen skulde vedblive, dog anmodede ham om at lade det bero med Katekisationens Holdelse i Kastels-Kirken. »Jeg tager heri alt Ansvar paa mig, og kan i Henseende til den Ærefrygt, jeg herved viser Religionen, frimodig paatage mig det.«

²⁾ General Fircks skriver i en Erklæring af 15de Novbr. 1791 til Generalitets- og Kommissariats-Kollegiet (Gjenpart i Just. Min. Arkiv): »Maatte det tillades mig her at anføre et militairisk Exempel: Man sætte i en Fæstning en Commandant med Ober- og Understaab, og give ham ingen Guarnison, saa vilde det klinge meget ridicul, om dette kunde ansees for en Fæstning; naar i en Kirke Præst, Klocker, Cantor og Organist ere forsamlede uden en eneste Tilhører, kunde man da ikke ligne saadant med hvad nylig er sagt om en Fæstning?«

finder jeg hverken Commendanten eller Staben latterlig — Disse hæderlige Mænd staae paa den dem anviiste Post, og viise sig færdige til at efterleve deres Pligt — men det ridicule falder tilbage paa Generalitet eller Regiering, som skildte Fæstningen ved sin Garnison. Præsten i Castellet skal møde paa sin Post i Kirken, og holde sig færdig til Catechisation. Som hans foresatte Biskop haver jeg i Kraft af mit Embede ved hosfølgende Skrivelse igiennem hans Provst paa nye givet ham Befaling derom. Møder saa ingen Børn, fordi Hr. Commendanten afholder dem, er han og jeg angerløse. Men paa hvem det ridicule falder, er efter Lignelsen ovenfor ikke tvivlsomt.

Det vilde blive en gandske nye Epoche i vor Kirkeforfatning, om Militairisk Vælde herefter skulde strække sig til Gudstieneste og Religions-Underviisning, saa at Generalitet og Commendant kunde befale, eller forbyde, hvad der i samme maatte foretages eller ikke, tvertimod Cancelliets Ordre eller Biskoppens Foranstaltning, som efter Loven er den rette Superintendent eller Tilsynsmand i Kirken. Men jeg er fuldkommen forvisset om, at det Kgl. Danske Cancellie føler sin Værdighed, og vil vide, at handthæve sin Ret med tilbørlig Kraft. For min Deel er jeg paa ingen Maade sindet, at lade mig commandere i mine Embeds-Sager af et uvedkommet Collegio, eller en uvedkommende Stand, men skal forfægte Friheden til det yderste. Ærekiær Mand var aldrig stolt af indbildt Værdighed. Men Retskaffenhed og Dyd giver ham Mod, til at trodse Stoltheden med den ubetvingeligste Friheds-Aand, som endnu aldrig haver bøyet sig tvertimod Pligt og Samvittighed under et nedrigt Slaverie.

Kjøbenhavn, den 10de Nov. 1791.

Nic. Edinger Balle.

Til

Det Kongelige Danske Cancellie.

5.

I en Erklæring til Kancelliet af 17de Nov. 1791, der synes at være den sidste, som Balle har skrevet i denne Sag, giver Balle først nogle Berigtigelser og Forklaringer til et Par nye Erklæringer af Fircks, og skriver derpaa med Hensyn til nogle Ord af denne i en Skrivelse til Fallesen¹⁾:

Dersom ellers hver ærlig Mand, saasnart han troer, at det kan udlægges Religionen til Tort, ifald ingen møder ved Catechisation, strax maae arbeyde paa, at faae den op-hævet, vil det ikke feyle, at jo magelige Præster og efter-ladende Degne snart kunde forskaffe sig de gode Dage, som hidindtil, om jeg tør sige det, ved min Aarvaagenhed og Paapasselighed tildeels ere blevne forstyrrede for dem. Jeg haver da intet meere at sige. Nok! det indtraf nogle Gange — som virkelig skeer paa sine Steder — at ingen mødte til Catechisation. Altsaa jeg Præst, jeg Degn, maae sørge for, at Religionen ikke skal lide Tort — derfor lader jeg gandske af, herefter at catechisere; og du Bisp kan da slikke din Pibe i Sæk, thi du maae skamme dig i dit Hierte, at du vil have Religionen torteret. Vistnok er det bittert, at indhøste deslige Frugter af stor Møye og megen Bekostning.

¹⁾ »Vel kan enhver vælge den Vei til Himmelen, som han holder for den sikreste, men saasnart der skeer en Handling, som den ærlige Mand troer at kunne udlægge Religionen til Tort, saa fremtræder han og søger at redressere samme, om han kan« (Gjenpart i Just. Min. Arkiv).
